

és kelta temető sírjai kerültek elő, a kutatott 19 039 m²-en összesen 250 objektum. Különösen kiemelkedő a mészbetétes edények népe kultúrájának történetét a korai bronzkortól a koszideri időszakig átfogó, mai tudásunk szerint legnagyobb sírszámú, legteljesebb, rendkívül gazdag leletanyagot tartalmazó temetőrészlétének feltárása. (Az ásatás során sikerült azonosítani Csalog József 1936-os feltárásának helyét is.)

A sírokban talált edényeken megfigyelhető formai, díszítésbeli eltérések lehetővé tették a temető öt fázisra osztható belső időrendjének felvázolását. Ez a további kutatások során viszonyítási alapul szolgálhat a többi mészbetétes lelőhely vagy lelet korának pontosabb meghatározására. A most feltárt bronzkori temető a temetkezések rendje, a megfigyelhető szokások, az anyagi kultúra folyamatos változásainak fokozatossága alapján egyetlen kultúrához, a mészbetétes edények népe hagyatékához sorolható. A bonyhádi bronzkori sírokban szemben a déli, balkáni eredetű kultúrák bekarcolt, bepecsételt, néha vésett díszű edényeivel, a kerámiák felületén sodrott, fonott tárgyak lenyomatai láthatók. A mészbetétes edények díszítésrészléteiben megfigyelhető fonás- és zsineglenyomatok egészen a középső bronzkor végéig követhető, nagy területet átfogó edényműves hagyományokra utalnak. A kerámián túl a mindennapi élet és a temetkezési szokások területén is sok a közös vonás: a halottak fektetésének módja, vagy az ÉK–DNy irányú tájolás, ami még a hamvak esetében is megfigyelhető volt. A kerámiaművesség a formák, az edényeken látható sodrott, fonott díszek lenyomata alapján a zsinegdíszes kultúra egyetlen sodrott zsineg többszöri benyomásával kialakított díszítményű tárgyai felé mutat.

A Szlovákiától Szlovéniáig előforduló tekerceslt pálcikás díszítésű leleteket, mint például a karintiai Sant Saluator mellett talált korsót, jellegzetes díszítése miatt az újabb kutatás kizárja a Litzen-kultúra leletei közül. Ebből következik, hogy ha a formáját és a díszítményét tekintve is a legkorábbi bonyhádi leletekkel kapcsolatot mutató korsó nem sorolható az említett kultúra leleti közé, akkor a bonyhádi temető népességének eredetét sem lehet a Litzen-kultúrából levezetni. Ezt időrendi szempontból is kizárja az álzsinegdíszes és mészbetétes leletek egye több helyen megfigyelt együttes előfordulása. Így a köztük lévő hasonló vonások csak úgy magyarázhatók, ha a kutatás eddigi eredményei alapján feltételezzük, hogy a mészbetétes edények népe kultúrájának eredete is végső soron a keleti eredetű zsinegdíszes kultúrához köthető. Ez utóbbi felbomlásakor, Kr. e. 2400 után alakulhatott ki az a csoport, melynek hagyatékában a tekerceslt pálcikás díszítés előzményeit kell keresnünk. Ez a folyamat eddigi adataink szerint a mai országhatártól NyÉNy-ra zajlott le. A korai bronzkor harmadik időszaka elején a Dunántúlt elfoglaló népesség az edényeibe benyomott addig üres mintákat helyi hatásokra elkezdte fehér mészbetéttel kitölteni, ami a továbbiakban edényművessége meghatározó eleme lesz.

A Duna mentét birtokló nagyrévi kultúra tell telepein már a kora bronzkor II–III. időszak határára keltezhető rétegekben megjelentek a hódítók elől K felé menekülő Somogyvár-Vinkovci-kultúra népének leletei. A kora bronzkor időszakának ugyancsak átmenetekkel tarkított lezárását pedig a jellegzetesen középső bronzkori környezetben, például Mokrinban, Szőregen a továbbélő nagyrévi klánok sírjai jelzik, Etén viszont a nagyrévi leletek mészbetétes edényekkel együtt kerültek elő, miként a Litzen-kultúra töredékei Szombathely környékén vagy a horvátországi Dakovo mellett. Ez összességében arra mutat, hogy a bonyhádi temetőben a csontvázas, majd a korai hamvasztásos sírokkal jellemezhető első két időszak formálódása a korai bronzkor 3. időszakán belül történt. A tekerceslt pálcikás és széles sávós díszítésű leletek együttes előfordulása, a temető harmadik időszaka a korai és középső bronzkor határára tehető. A negyedik, klasszikus időszak a szomszédos kultúrák területén is megfigyelhető jellegzetes mészbetétes leletek alapján a középső bronzkor középső harmadára keltezhető. A bonyhádi temető ötödik, záró korszaka a halomsíros kultúra népének megjelenése miatt a mészbetétesek Észak-Dunántúlról elmenekülő csoportjainak beköltözéséhez, jellegzetes tárgyaik sírba kerüléséhez köthető.

SZABÓ GÉZA

70. Bölcse, római kikötőerőd (KÖH 20004)

(Tolna megye) Ró

2009. május 27-én állapotfelmérő szonaras vizsgálatot végeztünk a lelőhelyen. A szemle a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat Búvárrégészeti Szakosztályának munkájával valósult meg, és részt vett rajta Gaál Attila is. Az egykor lezárt mellékágot mára megnyitották, de a főmeder viszonyai nem változtak. A magas vízállás miatt nem segíthette a tájékozódásunkat a zátony által keltett örvénylés, ezért kizárólag a műszerre hagyatkoztunk.

Miközben a területet szisztematikusan átfésültük, sikerült több fal- ill. omladékjellegű anomáliát dokumentálni. Az adatok összesítése, a GPS mérések alapján történő összevetése azt mutatja, hogy a mai napig vannak falak, falalapozások, omladékok, és valószínűleg nagyméretű faragott kövek a mederben. Megtaláltuk az erőd D-i végét határoló K–Ny-i falának egy részét, valamint az ÉK-i sarkán, a zátony oldalánál álló, ill. a lejtőre leszakadó faltömb maradványait. Ez utóbbinál több olyan tömb is látszik a felvételeken, melyeknél sejthető, hogy faragott kőről van szó (a szögletes forma alapján).

TÓTH JÁNOS ATTILA

71. Bőny határa

(Győr-Moson-Sopron megye) U, B, Á, Kö

2009. október 19–22. között szakfelügyelet keretében bronzkori és neolit, ill. középkori lelőhelyet tártunk fel

két, ez idáig nem nyilvántartott lelőhelyen. A szakfelügyelet a bőnyi szélerőműpark 35 kV-os „kuplung” kábelének létesítése miatt vált szükségessé. A Hosszú-dűlő a Cuhai-Bakony-ér jobb partján, a Sári-tag vele átellenben, a bal parton terül el, a községtől ÉÉNy-i irányban, nagyjából a falu és az autópálya között félúton.

Hosszú-dűlő (KÖH 68385): Összesen 22 őskori objektumot dokumentáltunk, részben a kábelárkon belül, részben annak metszetalában. Leletanyag nem sok került elő, ennek is egy része a hányón gyűjtött cserepekből állt és csak feltételesen köthető objektumhoz. Az ásatás során megejtett terepbejárás során a kábelároktól É felé mintegy 100 m-en belül találtunk kis mennyiségű felszíni leletanyagot.

Sári-tag (KÖH 68381): 49 objektum került elő, nagyobb részük neolitikus, néhány objektum az Árpád-korra keltezhető. A környező szántók bejárása során őskori cserepek nem kerültek elő, azonban a kábelároktól É-ra eső enyhe magaslaton néhány középkori szórvány cserep hevert, azaz az Árpád-kori lelőhely ebbe az irányba terjedhet ki. Innen emberi csontvázmaradványok is előkerültek, ami Árpád-kori vagy más korú temetőre utal.

Munkatárs: Semperger Zoltán.

MOLNÁR ATTILA

72. Budajenő, Szőlőhegy

(KÖH 10026, 10027)

(Pest megye) U, R, Á, Kk, Tö

2008 júniusában és júliusában a Szőlőhegy II. lakópark területén gázvezeték-fektetéshez kapcsolódó régészeti megfigyelést, novemberben és decemberben megelőző kutatást folytattunk a létesítendő utak nyomvonalán.

A terület ÉNy-i részén a török korban pusztává lett, egykori Jenő falu szélének nyomait találtuk meg. A leletanyag alapján a 14–16. századra keltezhető az objektumok nagy része, melyeknek java gödör (verem), tüzelő- és hamuzóhely, ill. árok. Megemlíthető néhány középkori érem, zablá, sarkantyú, bécsi fazék töredéke.

Kissé keletebbre (kb. 200 m-re) találtuk meg a neolitikus (kottafejes kultúra), ill. rézkori (badeni kultúra) időszakos megtelepedés nyomait. Az őskori lelőhelyen kiemelkedő lelet nem volt (csak kerámiatöredékek és néhány kőeszköz). Az objektumok szinte kizárólag sekély gödrök (gödöralk) és árkok voltak.

2009 februárjában és márciusában a tervezett lakópark területén kívül eső, mezőgazdasági területen fekvő bekötőút területét kutattuk. Két helyszínen is mély, fekete humusz jelezte az egykori vízösszefolyások helyeit, ill. a K-i részen a szőlőművelés nagy mélységű talajlazító tevékenysége bolygatta meg az altalajt.

A 6,5 m széles, 500 m hosszú nyomvonal egy Árpád-kori lelőhelyet érintett. Egy, a közelben feltételezhető vasművességgel kapcsolatos munkagödört sikerült feltárunk, vassalakokkal; a gödört később szeméttárolóként használták. Két, többször megújított szabadtéri kemence és egy agyagkitermelő gödör esett még bele

a nyomsávba. Az előkerült kerámialeletek alapján a – valószínűleg szintén az egykori Jenő faluhoz köthető – objektumok a 11–13. századra datálhatók. A lelőhely feltehetően a bekötő út mindkét oldalán folytatódik.

Áprilisban és május legelején a lakópark területén tervezett további utak részeit, és az őskori lelőhely által érintett építési telkek beépíthető területeit kutattuk. Régészeti negatív kutatóárkokkal sikerült lehatárolnunk a nagyjából mélyszántás által megbolygatott őskori lelőhelyet, melyet É felől egy meredek esésű domboldal határol. A 34 szelvényből csupán nyolc volt régészeti szempontból érintett: 14 objektumot, jelenséget tártunk fel, melyek közül kettőnek a kora kérdéses és egy az újkorba keltezhető. Az objektumok (nagy részben elszántott gödöralk) java a rézkorra datálható.

Az ásatás befejezését követő régészeti megfigyelés során még két középkori objektumot – egy többször megújított szabadtéri kemencét és egy nagyobb hamuzógödört – sikerült feltárunk 2009 júliusában.

2008 novembere és 2009 júliusa között, a három ismert lelőhelyen összesen 87 objektumot, jelenséget tártunk fel, melyből 49 őskori és 38 középkori, ill. bizonytalan korú.

REPISZKY TAMÁS

73. Budaörs, Csíki-hegy alja

(KÖH 62742)

(Pest megye) Rő

2008. december végén értesítést kaptunk, hogy Budaörs külterületén, erdei út építésekor feliratos követ találtak, és azt a Pilisi Parkerdő Zrt. központjába szállították. 2009. január 19-én Borhy László társaságában elmentünk, felmértük a követ és elszállítottuk. Egy római ol-tárcsák, ép, olvasható felirattal, melynek szövege: LIBERO PA / TRI ET LIB / ERAE PROSA / LVTE SVA ET / SVA ET SVO / RUM AVREL / VALENS M / IL LEG II ADI / II ET MAXIM / COS.

A lelet előkerülési helye egy É felé erősen lejtő erdős hegyoldal, erre merőlegesen vágtak egy széles murvás erdei utat. A kő egy a hegyoldalba vágódott időszakos vízmosás völgye és az út D-i részének találkozásában került elő. A kő anyaga (mész-kő) és állapota alapján nem valószínű, hogy sokat lett volna kitéve vízfolyás hatásának, de nem zárható ki, hogy a hegy felsőbb részéről mosódott le. A környéket végigjártuk, de semmilyen más régészeti jelenségre utaló nyomot nem találtunk.

A követ a Szentendrei Kőtárnak adtuk át.

STIBRÁNYI MÁTÉ

74. Budapest, I. Petermann bíró utca 9.

(KÖH 71261)

Kő

2009. május–június hónapban megelőző régészeti kutatásokat végeztünk a fenti telek É-i oldalán. A telken álló lakóházat 1830 táján emelték, majd a II. világháborút